

Dat doe je gewoon

Zutphense onderduikverhalen

Peter Kooij

De kadertekst op deze pagina bestaat uit twee van de meer dan twintig verhalen uit *Dat doe je gewoon*, een publicatie over Joodse onderduikers uit en in Zutphen in de Tweede Wereldoorlog. Hiervoor zijn onderduikers en onderduikverleners geïnterviewd. In 2010 deed de werkgroep Geschiedenis Joods Zutphen een oproep. Die leverde contacten op in drie continenten, die soms via een omweg ontstonden, zoals via een vroeger buurmeisje. Voor sommigen was het direct vanzelfsprekend hun herinneringen te delen, anderen aarzelden. Eén geïnterviewde zag af van publicatie na het zwart-op-wit zien van de eigen belevenissen.

Ik zie haar nog zitten. Ze zat achter het fornuis. Ons moeder zei: 'Dit is Annie, die komt nu bij ons wonen.' 'Annie' zat aardappels te schillen bij het fornuis. *Het is mei 1943, bij het boerengezin Goossens in Liessel. [...]*

Floor Hamburg – dat was haar echte naam – kwam uit een streng orthodox Joods slagersgezin in de Zutphense binnenstad. Dat de jonge vrouw moest wennen aan het boerenleven in Brabant was niet vreemd. De eerste zes weken at ze bijvoorbeeld het spek niet, want dat is niet koosjer. Daarna moest ze wel. En meehelpen, ondanks het standsverschil. Ze was deftiger dan wij. Ze droeg ook andere kleren. Ze kwam uit de stad, was duidelijk anders. Ze wilde wel, maar sommige dingen kon ze niet. Koeien melken. En de paardenstal uitmesten. [...]

De belangrijkste vraag die de kinderen Goossens wel eens aan hun vader stelden:

'Waarom deed je dat nou, onderduikers helpen?' Het antwoord luidde steevast: 'Daar praat je niet over, dat doe je gewoon.'

Floor Hamburg: 'Het was al bijna middernacht toen ik vanuit Deurne achter op de fiets bij iemand van de ondergrondse op de plaats van bestemming aankwam, bij een arm boerengezin, de familie Goossens, die hadden zeven kinderen. [...]

Ik sliep boven op de hooizolder op een matras en moest vroeg opstaan om de huishouding te doen. Ook op het veld moest ik hard werken. Het ergste was de paardenstal uitmesten. Ten eerste stonk het geweldig naar ammoniak, ten tweede was het zwaar werk. [...]

Ik ging iedere zondag naar de kerk. Het was zo'n klein dorp, het zou opvallen als ik niet ging.'

De afbeelding op het omslag is van Peter Kooij.

Een bijzondere vondst is de informatie over en een foto van Fiet Noach. Zij was met negen leden van de familie Krukziener ondergedoken op Oudewand 94. Omdat een van de Krukzieners zijn onderduikervaringen op schrift had gesteld, was er al veel bekend, maar niet over Fiet Noach, de enige niet-Krukziener. In het Regionaal Archief Zutphen werd haar personeelsdossier gevonden. Het bevat correspondentie over haar rechtsherstel naar aanleiding van haar ontslag in de oorlog als Joodse onderwijzeres.

In 1929 begon ze als inval-leerkracht, waardoor haar dossier verzuimbriefjes bevat van personen voor wie zij inviel. Verrassend was de vondst van een verzuimbriefje op receptpapier geschreven door huisarts De Haas; ook zijn onderduikverhaal staat in *Dat doe je gewoon*. Uiteindelijk kreeg Fiet 'een gezicht' door een oproep in ouderenblad *De Bornkrant*: een klas-senfoto uit 1947 toont 'juf Noach'.

'Eigenlijk niets meegemaakt'

Dat doe je gewoon is op 6 april 2014 in de Zutphense synagoge gepresenteerd. Meer dan honderdvijftig mensen waren aanwezig; enkelen waren speciaal overgekomen uit Israël. De auteurs, Bart Mendelson en ondergetekende gaven een toelichting op hun motivatie. Voor Mendelson is een drijfveer zijn waardering voor onderduikverleners. Mendelsons vader overleefde de oorlog dankzij onderduik. Toch vond hij dat hij 'eigenlijk niets had meegemaakt', ondanks zijn onderduik en de moord op veel familieleden. Aandacht voor onderduikverleners en onderduikers is belangrijk, naast de nadruk die bij herdenken, begrijpelijkerwijs, ligt op de vermoorde mensen en kampslachtoffers. Peter Kooij legt de relatie met discriminatie in al haar vormen, zoals op grond van ras, religie, geslacht en seksuele geaardheid; in de hoop dat iedereen zich bewust blijft van zijn aannames en daarmee oordelen en vooroordelen.

Een voorbeeld van 'andere' discriminatie speelde in een Zutphense onderduiksituatie: een onderduiker die gediscrimineerd werd door mede-onderduikers op grond van seksuele geaardheid. Dit is niet in het boek opgenomen, bij welke keuze in dit licht ook vraagtekens te plaatsen zijn. Deze keuze laveert tussen respect voor en medewerking van degene die over deze onderduiksituatie vertelde.

'Te soft'

Direct na de boekpresentatie blijken oordelen en vooroordelen actueel. Eén aanwezige stelt onverbloemd dat twee onderduikers niet in het boekje thuis horen, omdat hun kinderen, die elders ondergedoken zaten, de oorlog niet overleefden, 'door de verkeerde keuzes van de ouders'. Het gesprek daarover eindigt met het verwijt dat de auteurs 'te soft met de oorlog omgaan.' Op internet reageren mensen op een nieuwsbericht over de

boekpresentatie veroordelend naar Joden. Zo is er het verwijt dat er Joodse onderduikers zijn geweest die na de bevrijding nooit meer wat van zich hebben laten horen naar hun helpers; ‘zo zijn ze’, ‘alleen met zichzelf bezig’ en ‘nu weer zielig doen’. Dit benadrukt de relevantie van een zin achter op het boek: *De verhalen stellen de vraag aan de lezers van vandaag hoe gewoon gewoon is.*

Maar andere geluiden overheersten. ‘Ik vond het zeer waardevol en aangrijpend hierbij aanwezig te zijn.’ Naar aanleiding van foto’s verwoordt iemand: ‘Het schokt me, die mensen die ik sinds 1942 niet meer heb gezien, met de wetenschap wat er nadien gebeurd is.’

De boekpresentatie fungeerde een beetje als reünie. Sommigen ontmoetten elkaar weer voor het eerst in tientallen jaren, anderen vonden elkaar alsnog terug na lezing van

Klas 2 van de David Evekingschool in Zutphen met juf Fiet Noach in 1947.
(verzameling mevr. Diseraad-van Dongeren)

de verhalen uit *Dat doe je gewoon*. De eerste contacten voor het vastleggen van nog onbekende onderduikverhalen zijn gelegd. ●

Dat doe je gewoon. Zutphense onderduikverhalen is geschreven door Bart Mendelson en Peter Kooij, Zutphen 2014, ISBN 978-90-821795-0-7.